

Marcin Łuszczczyk

Kazimierza Górki niedźwiedź brunatny, czyli rzecz o terminologii rozwoju trwałego

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 46/2, 345-358

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DOI: 10.18276/sjp.2016.46/2-29

Marcin Łuszczuk*
Politechnika Opolska

KAZIMIERZA GÓRKI NIEDŹWIEDŹ BRUNATNY, CZYLI RZECZ O TERMINOLOGII ROZWOJU TRWAŁEGO

Streszczenie

W artykule opisana została dyskusja na temat nazewnictwa idei *sustainable development*, jaka toczy się w Polsce. Brak konsensusu w sprawie daje pretekst niektórym sceptykom do uznania nowego modelu rozwoju za koncepcję mętną, niekonkretną, wyłącznie postulatyczną i nienaukową. Uważne zapoznanie się z zasadami gramatyki i znaczeniem zwrotów wyrazowych wykorzystywanych do określenia polskiego odpowiednika *sustainable development* pozwala stwierdzić, że najlepszym określeniem jest termin *rozwój trwały*.

Słowa kluczowe: rozwój trwały, rozwój zrównoważony, rozwój sustensywny, ekorozwój

Wprowadzenie

Pojęcie rozwoju trwałego (ang. *sustainable development*) funkcjonuje w przestrzeni publicznej już od kilku dekad. Zostało ono jednoznacznie zdefiniowane w 1987 roku w Raporcie Komisji ONZ pod przewodnictwem norweskiej premier Gro Harlem Brundtland (Brundtland, 1987) i oznacza paradygmat rozwoju społeczno-gospodarczego, który ma być alternatywą dla dotychczasowego niestabilnego i opartego na nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych modelu wzrostu

* E-mail: m.luszczuk@po.opole.pl.

gospodarczego. W Polsce, za sprawą konstytucyjnego zapisu (*Konstytucja...*, 1997, art. 5) i licznych odwołań w dokumentach krajowych i unijnych¹ koncepcja ta również wyznacza ściśle określony kierunek w kształtowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego. O ile na świecie kwestie terminologiczne i definicyjne zostały już dawno rozstrzygnięte – w zasadzie nigdy nie były przedmiotem sporów, o tyle w Polsce nie wypracowano jeszcze ani satysfakcjonującej definicji, ani nawet tłumaczenia terminu z języka angielskiego (*sustainable development*). W 2002 roku Barbara Piontek wymieniła 28 definicji (Piontek, 2002), sześć lat później Artur Pawłowski już 50 (Pawłowski, 2008), a w 2012 roku Piotr Jeżowski wskazał ponad sto interpretacji (Jeżowski, 2012, s. 101). Dynamiczny wzrost liczby interpretacji pojęcia rozwoju trwałego wcale jednak nie sprzyja właściwemu jego zrozumieniu, co przypuszczalnie wynika z faktu, że „każda recepcja jest interpretacją na miarę wiedzy, przekonań i potrzeb podejmujących ją podmiotów” (Papuziński, 2013, s. 6). Brak konsensusu wśród specjalistów wcale nie musi też być oznaką twórczego rozwoju dyscypliny, sprzyja natomiast pojawiającej się od czasu do czasu krytyce ze strony pozostałych zainteresowanych zagadnieniem (Górka, 2013, s. 11). Analiza autorskich definicji pozwala stwierdzić, że specjaliści – wbrew pozorom – nie różnią się jednak zbyt wiele w rozumieniu paradygmatu i zgodnie podkreślają konieczność integracji działań o charakterze społecznym, środowiskowym i gospodarczym, co ma pozwolić na zaspokojenie potrzeb i wysoką jakość życia współczesnego pokolenia oraz przyszłych generacji. Zasadnicze znaczenie dla istoty pojęcia *sustainable development* ma zatem zapewnienie wewnątrz- i międzypokoleniowej sprawiedliwości, a najważniejszą interpretacją pojęcia będzie ta zawarta w Raporcie Brundtland.

Celem artykułu jest krótkie przypomnienie toczących się w Polsce dyskusji na temat tłumaczenia pojęcia *sustainable development* i zaproponowanie takiego zwrotu, który z jednej strony jest poprawny merytorycznie, z drugiej zaś zgodny z obowiązującymi zasadami języka polskiego. Stawiam hipotezę, że mimo pewnych wątpliwości, które również zostaną zaprezentowane w artykule, najlepszym polskim określeniem koncepcji *sustainable development* jest obecnie termin *rozwój trwały*. Brak wśród naukowców konsensusu w jakże podstawowej, bo dotyczącej termino-

¹ W preambule Traktatu o Unii Europejskiej kraje członkowskie wyraziły wolę „popierania postępu gospodarczego i społecznego swych narodów poprzez urzeczywistnienie rynku wewnętrznego oraz umacnianie spójności i ochrony środowiska, przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju, oraz prowadzenia polityk, które zapewnią, że integracji gospodarczej towarzyszyć będzie równoczesny postęp w innych dziedzinach” (*Traktat...*, 2010).

logii, sprawie daje pretekst niektórym sceptykom do uznania paradygmatu *sustainable development* za koncepcję „mętną, niekonkretną, wyłącznie postulatyczną, nie-naukową”, będącą wręcz oszustwem. W łagodniejszych wypowiedziach pojawiające się wątpliwości wyrażane są jako dylemat – „czy rozwój ten jest utopią, czy realną możliwością?” (Zacher, 2008, s. 63–68; Sztumski, 2008, s. 133–139; Borys, Czaja, 2009, s. 58; Borys, 2011, s. 76).

1. Terminologia *sustainable development* w Polsce i na świecie

Termin *sustainable development*, jako określenie nowego paradygmatu rozwoju, od publikacji Raportu Brundtland w zasadzie zdominował piśmiennictwo międzynarodowe, przede wszystkim anglojęzyczne. Jedynie sporadycznie pojawiają się podobne zwroty *balanced development* (rozwój zrównoważony), *durable development* (rozwój trwały) lub *eco-development* (ekorozwój), który to termin jest najstarszy, ale także węższy (eksponujący ochronę przyrody).

W Niemczech i w krajach niemieckojęzycznych w zasadzie niemal od początku ukształtowała się jednolita terminologia. Przyjęty już w dokumentach Agendy 21 termin *nachhaltige Entwicklung* był jednoznacznie kojarzony z koncepcją rozwoju zdefiniowaną w Raporcie Brundtland i obecnie stosowany jest konsekwentnie we wszystkich najważniejszych dokumentach oraz piśmiennictwie naukowym. Jedynie bezpośrednio po publikacji Raportu Brundtland, pod koniec lat 80. XX wieku, w publikacjach stosowano pojęcie *dauerhafte Entwicklung* (Harborth, 1989). Do połowy lat 90. XX wieku gdzieś pojawiały się jeszcze pojęcia *zukunftsfähige Entwicklung* (Zukunftsrat Hamburg, 1999), *dauerhafte Entwicklung* względnie *dauerhaft-umweltgerechte Entwicklung* (Umweltgutachten, 1994; Umweltgutachten, 1996). To ostatnie pojęcie ma podkreślać przyjazny dla środowiska (proekologiczny) charakter rozwoju i odcisnęło zarazem swoje piętno w polskim piśmiennictwie.

Klarowna sytuacja w zakresie terminologii *sustainable development* występuje w większości języków zaliczanych do grupy języków romańskich, a w szczególności w obszarze występowania języka włoskiego i hiszpańskiego, gdzie obowiązują odpowiednio zwroty *sviluppo sostenibile* i *desarrollo sostenible*. W języku francuskim pojęcie *sustainable development* oznacza *développement durable* (dosłowne tłumaczenie: rozwój trwały). Natomiast w Rosji i w krajach, w których powszechnie używa się języka rosyjskiego przyjęła się termin *устойчивое развитие* (*устойчивый*

oznacza: stały, stabilny, stateczny). Warto dodać, że dosłowne tłumaczenie polskiego słowa *zrównoważony* na język rosyjski to *уравновешенный*.

W Polsce natomiast, mimo upływu lat, w dalszym ciągu występują problemy terminologiczne. Bezpośrednio po publikacji raportu Gro Harlem Brundtland w 1987 roku funkcjonowały przez krótki czas dosłowne tłumaczenia pojęcia *sustainable development*: *samopodtrzymujący* (*samopodtrzymujący się*) *rozwój* lub *samopodtrzymywany rozwój*, a nawet *stały rozwój* (Fiedor, 1993, s. 73). W Bibliotece Sejmu RP dokumenty Szczytu Ziemi w Rio jeszcze do tej pory można znaleźć pod hasłem *ekorozwój*², co przypuszczalnie jest wynikiem rozpowszechnienia w Polsce w latach 90. XX wieku nazwy *ekorozwój* określającej koncepcję *sustainable development* (Żylicz, 2001, s. 57).

W latach 90. XX wieku i później pojawiły się jeszcze inne propozycje polskiej nazwy dla *sustainable development*, w tym m.in.:

- *ekologicznie trwałe* *rozwój* – niemal dosłowne tłumaczenie niemieckiego zwrotu *dauerhaft-umweltgerechte Entwicklung* – na przykład w publikacjach Bogusława Fiedora z lat 90. XX wieku (Fiedor, 1993, s. 5),
- *rozwój zrównoważony ekologicznie* – w publikacjach Anny Jankowskiej-Kłapkowskiej,
- *zrównoważony rozwój* – stosowany przez wielu autorów, m.in. Tadeusza Borysa (Borys, 2003; Borys, 2010) i Bazylego Poskrobkę (Poskrobko, 2011), a rozpowszechniony zwłaszcza po uchwaleniu Konstytucji RP w 1997 roku,
- *zrównoważony i trwałe* *rozwój* – w pracach Krzysztofa Malika (Malik, 2004) i niektórych publikacjach Stanisława Czai (Czaja, 2011, s. 152–169),
- *trwałe* *rozwój* – szczególnie w publikacjach Jerzego Śleszyńskiego (Śleszyński, 2011, s. 82–99) i Tomasza Żylicza, który stosuje ten termin konsekwentnie od wielu już lat (Żylicz, 2001, s. 57–69; Żylicz, 2002, s. 57–71; Żylicz, 2014, s. 280–288),
- *rozwój trwałe* – taką nomenklaturę stosuje m.in. Kazimierz Górka,
- *rozwój sustensywny* – przede wszystkim w pracach Ryszarda Janikowskiego (Janikowski, 2009, s. 131–134; Janikowski, 2014, s. 9–26).

² Karta katalogowa dostępna pod adresem: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=000004496&find_code=SYS&local_base=BIS01 (dostęp: 1.06.2016).

Istniejący niewątpliwie nieład terminologiczny dodatkowo potęguje rosnące zainteresowanie zagadnieniem ze strony przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Ponadto niektórzy autorzy publikacji naukowych nie zawsze są konsekwentni w stosowaniu raz obranego zwrotu.

2. Dyskusja nad terminologią *sustainable development* w Polsce

Aby zaprezentować zarys toczącej się dyskusji, warto przedstawić chociaż niektóre poglądy w tej kwestii. Historycznie rzecz ujmując, jedną z pierwszych polskich nazw dla *sustainable development* był *rozwój zrównoważony ekologicznie*. Stopniowy rozwój gospodarki przy jednoczesnym zachowaniu równowagi ekologicznej Anna Jankowska-Kłapkowska uznała za pierwszy etap przemian. Drugi etap to rozwój takiego systemu gospodarczego, który spełnia wymogi równowagi ekologicznej, a jednocześnie jest w stanie dążyć do poprawy efektywności wykorzystania zasobów naturalnych. Ostatnim, trzecim etapem tego procesu byłaby pełna ekologizacja systemu gospodarczego, w której równowaga ekonomiczna jest zsynchronizowana z dokonującymi się w środowisku przyrodniczymi zmianami, zapewniając równowagę ekologiczną i minimalizację sprzeczności pomiędzy obciążeniami i korzyściami współczesnych i przyszłych pokoleń. Najwyższy stopień równowagi w systemie społeczeństwo – środowisko – gospodarka autorka nazywa *trwałym rozwojem*, utożsamiając to pojęcie z koncepcją *sustainable development* (Jankowska-Kłapkowska, 1997, s. 7).

Popularny jeszcze w latach 90. XX wieku *ekorozwój* dziś należy uznać za niezbyt adekwatne określenie koncepcji *sustainable development*. Pojęcie *ekorozwoju* w międzynarodowym słownictwie pojawiło się pod koniec lat 70. XX wieku w dokumentach UNEP (UNEP, 1978) i jest tam ono definiowane jako „taki przebieg nieuchronnego i pożądanego rozwoju gospodarczego, który nie naruszałby w sposób istotny i nieodwracalny środowiska życia człowieka, nie doprowadzałby do degradacji biosfery, który godziłby prawa przyrody, ekonomii i kultury” (Poskrobko, 1998, s. 75; Kozłowski, 1996). Tak pojmowany *ekorozwój* odbiega zatem od współczesnej koncepcji *sustainable development*, która silnie akcentuje sprawiedliwość międzypokoleniową oraz ma cechy uniwersalności i ponadczasowości. Obydwa pojęcia jednak jako synonimiczne traktował m.in. Ignacy Sachs, który zwracał uwagę, że pomiędzy pojęciami *ekorozwój* i *sustainable development* nie ma istotnych

różnic. W podobny sposób na ten temat wypowiedział się również Stefan Kozłowski (Gudowski, 2009, s. 18).

Publikacje Stefana Kozłowskiego miały również duży wpływ na popularyzację w Polsce pojęcia *ekorozwój* (Kozłowski, 1985, 1989, 1994, 1997), chociaż, zdaniem Mariusza Kistowskiego „stosowanie przez S. Kozłowskiego terminu »ekorozwój« jest bardziej wyrazem tradycji, przyzwyczajenia i prostoty tego określenia, niż przejawem w pełni celowego działania” (Kistowski, 2009, s. 23). Taką samą nomenklaturę, zamiennie z terminem *trwały i zrównoważony rozwój*, stosował m.in. Bazyli Poskrobko, dostrzegając wówczas, że w warunkach pogłębiania się kryzysu ekologicznego „coraz więcej zwolenników zyskuje teoria *trwałego i zrównoważonego rozwoju* (*sustainable development*), w polskiej terminologii nazwana *ekorozwojem*” (Poskrobko, 1997, s. 9; 1998, s. 75). Tomasz Żylicz trafnie i dość żartobliwie podsumowuje dyskusję nad współczesną adekwatnością pojęcia *ekorozwój*. „Ekorozwój sugeruje, że rozwój musi być ekologiczny, ale poważne potraktowanie słów wymagałoby zdefiniowania »ekologiczności« gospodarki i jej produktów. Najprostsze pytanie, jakie się nasuwa, dotyczy butów ze skóry albo z tworzywa sztucznego – które z nich są bardziej ekologiczne?” (Żylicz, 2014, s. 282).

Zdaniem Józefy Famielec z metodologicznego punktu widzenia zrównoważenie i trwałość wzajemnie się różnią, ale i uzupełniają. Zatem do czasu wypracowania wspólnego stanowiska polskich naukowców wskazane byłoby traktować obydwie pojęcia odrębnie (Famielec, 2014, s. 197). Zamiennie stosowanie terminów *zrównoważony rozwój*, *rozwój trwały*, *trwały rozwój* można z kolei dostrzec w publikacjach między innymi Bogusława Fiedora (Fiedor, 2014, s. 211). We wcześniejszych pracach, z lat 90. XX wieku, Bogusław Fiedor wymiennie stosował, co zresztą wyraźnie podkreślał, również terminy *ekologicznie trwały rozwój* i *samopodtrzymujący się rozwój* (Fiedor, 1993, s. 73).

Za pozostawieniem nazwy *zrównoważony rozwój* jest natomiast Bazyli Poskrobko, według którego termin ten lepiej oddaje „miękki” charakter zrównoważenia. Ponadto, jak dowodzi, pojęcie *zrównoważony rozwój* rozumiane jest jako proces, a nie stan rzeczy – na co wskazywałby termin *rozwój trwały* (Poskrobko, 2013, s. 21–22).

Zdaniem Ryszarda Janikowskiego właściwa polska nazwa dla angielskiego terminu *sustainable development* to *rozwój sustensywny*. „Źródłosłowem terminu *sustensywny* jest łacina. Łacińskie *sustensio / sustineo* oznacza podtrzymanie, utrzy-

manie, wytrzymanie, żywienie, trwanie”. Dosłownie tłumaczony angielski wyraz *sustainable* oznacza zdolność podtrzymania, utrzymanie kogoś, trwanie bez poddawania się (Janikowski, 2006, s. 43).

3. Niedźwiedź brunatny a reguły języka polskiego

Polski spór o terminologię *sustainable development* toczy się nie tylko w kwestii doboru odpowiedniego przymiotnika, ale o jego umiejscowienie względem towarzyszącego mu rzeczownika *rozwój*. Problem jest niebagatelny, ponieważ, jak argumentuje Stanisław Czaja, zarówno język, jak i używane w jego ramach pojęcia (kategorie) danej dyscypliny naukowej powinny mieć następujące cechy:

- bogactwo w sensie liczebności pojęć i kategorii,
- możliwość naukowej weryfikacji ich prawdziwości pojęć i kategorii,
- precyzja pojęciowa, oznaczająca jednoznaczność poszczególnych kategorii,
- użyteczność praktyczna danego pojęcia lub kategorii,
- jednoznaczny związek pomiędzy poszczególnymi pojęciami i kategoriami, tworzące sieć relacji,
- relewantność, tj. brak zbędnej treści (Czaja, 2011, s. 153).

Przedstawione cechy wymuszają precyzję i konsekwencję w przestrzeganiu zasad pisowni danego języka. Uwaga ta dotyczy szczególnie stosowania terminologii naukowej. Zasady języka polskiego w zakresie kolejności następujących po sobie wyrazów, w tym rzeczowników i przymiotników, w gramatyce polskiej są jasno określone. O przestrzeganie tychże reguł apeluje od lat Kazimierz Górka, przedstawiając w tym celu przykłady związków wyrazowych oznaczających ściśle zdefiniowane gatunki, kategorie: niedźwiedź brunatny, orzeł biały, instrument ekonomiczny, wartość dodana, stopa procentowa itp. Zamiana kolejności wyrazów w niektórych takich zwrotach zmieni diametralnie ich znaczenie.

Zgodnie z zasadami języka polskiego miejsce przymiotnika oznaczającego cechę doraźną, przygodną, tymczasową, a także cechę trwałą, ale nieistotną dla kategoryzacji danego pojęcia, jest przed rzeczownikiem, np. gorąca zupa, świeży ser. Natomiast przymiotnik oznaczający cechę trwałą, pełniący funkcję kategoryzacyjną, w połączeniu z poprzedzającym go rzeczownikiem ściśle określa gatunek, konkretne pojęcie w danej dyscyplinie naukowej, np. niedźwiedź brunatny, ser żółty.

Jeśli dwa przymiotniki mają charakter kategoryzujący – określający konkretne pojęcie, to na pierwszym miejscu po rzeczowniku należy postawić ten, który w identyfikacji pojęcia jest ważniejszy (Bańko, 2016). Na przykład ser żółty szwajcarski, ser żółty holenderski. O ile zwrot *szwajcarski ser żółty* oznacza jedynie ser żółty wyprodukowany w Szwajcarii (pochodzący ze Szwajcarii), ale bez wskazania jego specyficznego smaku i charakteru, o tyle *ser żółty szwajcarski*, np. Emmentaler, to konkretny gatunek sera twardego, podpuszczkowego i dojrzewającego. Emmentaler ma smak łagodny, słodko-orzechowy i równomiernie rozmieszczone dziury wielkości oliwki. Z kolei *ser żółty holenderski*, np. Gouda, to zupełnie inny, ściśle określony gatunek sera, który zazwyczaj ma ostrzejszy smak i mniejsze dziury.

Analizując inny przykład Kazimierza Górki, *instrument ekonomiczny*, należy stwierdzić, że do grupy instrumentów ekonomicznych zalicza się np. podatki, opłaty. Natomiast *ekonomiczny instrument* to bliżej nieskategoryzowane urządzenie/narzędzie, o którym wiadomo tylko tyle, że jest tanie. *Instrument ekonomiczny* wcale nie musi być tani (ekonomiczny). Można wymienić podatki, których koszty poboru są niewspółmiernie wysokie w stosunku do dochodów budżetowych wynikających z ich funkcjonowania. Zatem zwrot: *nieekonomiczny instrument ekonomiczny* jest prawidłowy i logiczny, ale purysta językowy, a nawet przygodny czytelnik, szybko dostrzeże niepotrzebne powtórzenia i zasugeruje zmianę jednego z przymiotników.

Łatwo również dostrzec, że nie ma zasadniczej sprzeczności pomiędzy „miękkim” Bazylego Poskrobki, a „twardym” Kazimierza Górki charakterem rozwoju³. Pierwszy z nich, stawiając przymiotnik przed rzeczownikiem, nawiązuje do przygodnej, tymczasowej cechy rozwoju. Rzeczywiście, mimo podejmowanych starań proces przemian w makrosystemie społeczeństwo – środowisko – gospodarka nie zawsze ma trwały i zrównoważony charakter. Drugi z nich, lokując przymiotnik po rzeczowniku, akcentuje pewien ściśle zdefiniowany proces przemian, jakim jest *sustainable development*. Można wręcz powiedzieć, że obydwa podejścia uzupełniają się. Zdaniem samego Kazimierza Górki mniej kontrowersyjne jest dawanie pierwszeństwa określeniu *rozwój zrównoważony*, a nie *rozwój trwały*, ponieważ o zakresie pojęcia decydują ekonomiści. Trudno jednak zgadzać się na nazywanie koncepcji *sustainable development* – *zrównoważonym rozwojem*, bo w tym przypadku decydują zasady gramatyki.

³ Określenia „miękki” i „twardy” zaczerpnięte zostały wprost z toczących się na łamach *Ekonomii i Środowiska* dyskusji na ten temat (Poskrobko, 2013, s. 22).

Dla porządku i podsumowania tej części rozważań trzeba wspomnieć, że przymiotnik może, w szczególnych przypadkach, zmieniać kolejność względem rzeczownika: Przynajmniej w tym czasie kiedy:

- wymaga tego konstrukcja zdania, np. społeczno-gospodarczy rozwój regionów Polski Wschodniej,
- pada na nie akcent logiczny, np. przypadek trudny, a nawet beznadziejny,
- wchodzi on w skład wyliczeń, np. ser twardy, podpuszczkowy i dojrzewający,
- kontekst zdania wymaga ścisłego określenia, którego rzeczownika dotyczy przymiotnik, np. analiza wskaźnikowa sprawozdania,
- zderza się z drugim określeniem – poprawny szyk to: *wyższa szkoła biznesu, ale szkoła wyższa* (Müldner-Nieckowski, 2016).

4. Ocena polskiej terminologii *sustainable development*

W świetle przedstawionych zasad należy zauważyć, że ujęta w art. 5 Konstytucji RP zasada *zrównoważonego rozwoju* jest zapisana nieprawidłowo – o ile oczywiście ma ona nawiązywać do koncepcji *sustainable development*. Konstytucyjny *zrównoważony rozwój* literalnie należy tłumaczyć jako bliżej nieokreślony, niezdefiniowany proces przechodzenia do stanów bardziej zaawansowanych, doskonalszych, który podlega pewnemu zrównoważeniu. Środowisku akademickiemu powinno jednak zależeć, aby ujęty w Konstytucji RP rozwój był jednoznacznie kojarzony z koncepcją *sustainable development*.

Czy sam przymiotnik *zrównoważony* jest trafny? Zdaniem Tomasza Żylicza „zrównoważenie sugeruje, że coś z czymś się równoważy, na przykład: przyrodnicze z technicznym, kapitałochłonne z pracochłonnym”. To nie jest jednak zasadniczy przedmiot rozważań nad *sustainable development* (Żylicz, 2014, s. 281). Rozwój zrównoważony, jak uzasadnia z kolei Kazimierz Górka, był terminem znanym już wcześniej i oznaczał właściwe proporcje w całości kształcie rozwoju społeczno-gospodarczego, np. pomiędzy inwestycjami a konsumpcją (Górka, 2010c, s. 168). Równowaga może dotyczyć również nakładów na poszczególne sektory gospodarki, nie mówiąc już o tym, że nacisk na równoważenie może prowadzić do stagnacji. Zrównoważony, zgodnie z definicją słownika PWN, oznacza: ‘opanowany, spokojny’. Nadmierne opanowanie (uspokojenie) prowadzi w konsekwencji do stabilizacji, która stoi w sprzeczności z rozwojem, czyli procesem przemian. Takich kontrower-

sji nie budzi termin *rozwój trwały*, którego osiągnięcie zapewni ład ekologiczny i właściwy stan środowiska oraz odpowiednią jakość życia także dla przyszłych pokoleń (Górka, 2010b, s. 18; 2010a, s. 10–21). Mimo prezentowanych wątpliwości określenie *zrównoważony*, z uwagi na jego rozpowszechnienie – głównie za sprawą wykorzystania go w Konstytucji – jest stosowane przez dość liczną grupę specjalistów. Taką też nomenklaturę zwykle stosuje Tadeusz Borys.

Czy zatem termin *rozwój zrównoważony i trwały* jest rozwiązaniem sporu? Moim zdaniem nie. Przyjmując, że koncepcja *sustainable development* opiera się na tzw. ładzie zintegrowanym, a jej kluczowymi cechami są zrównoważenie, trwałość i samopodtrzymywanie (Borys, 2005b, s. 24), to nie ma uzasadnienia, aby dwie z nich faworyzować, a jedną zmarginalizować. Przecież każda z wymienionych cech jest równie istotna w szerokim ujęciu *sustainable development*. Wypadałoby powiedzieć: *rozwój zrównoważony, trwały i samopodtrzymujący*, co z praktycznych powodów jest trudne do zaakceptowania.

Pod rozwagę wraca zatem propozycja Ryszarda Janikowskiego, którą należy uznać za trafną. Termin *rozwój sustensywny* pięknie odwołuje się do języka łacińskiego, będącego źródłem wielu naukowych pojęć. Nie ma ryzyka, że opisując przejściowe stany w urzeczywistnianiu *sustainable development*, popełnimy błąd stylistyczny (powtórzenie), np. *nietrwały* (jako cecha tymczasowa) *rozwój trwały* (jako kategoria, ściśle zdefiniowany model rozwoju). W przypadku *rozwoju sustensywnego* mam tylko jedno, istotne zastrzeżenie – termin ten nie jest jeszcze dostatecznie ustabilizowany, czyli upowszechniony w takim stopniu, aby kojarzył się w społeczeństwie z *sustainable development*. Jako najlepszy odpowiednik *sustainable development* w języku polskim pozostaje zatem, mimo przedstawionych wątpliwości, powszechnie znana i generalnie wolna od krytyki nazwa *rozwój trwały*.

Podsumowanie

Niekończące się spory oraz negocjacje terminologiczne i definicyjne już ponad 10 lat temu trafnie podsumował Tadeusz Borys: odnosi się często wrażenie, jakby dyskusja była nadal w fazie początkowej i jakby poszczególne środowiska nie do końca były zainteresowane wprowadzaniem ładu w tej dyskusji (Borys, 2005a, s. 65). Kazimierz Górka wyraża się dosadniej, wskazując, że w kwestach terminologicznych występuje beztroška, a nawet rozgardiasz, co „sprzyja krytyce ze strony

specjalistów z zakresu organizacji i finansowania nauki oraz ludzi z zewnątrz, zainteresowanych ochroną środowiska” (Górka, 2013, s. 13). Mimo upływu lat od tych konstatacji finału uzgodnień nie widać.

Konsensus w sprawie nazewnictwa *sustainable development* w Polsce z pewnością odebrałyby argumenty krytykom i sceptykom. Kompromisowe rozwiązane jest już znane – jest nim *rozwój trwały*.

Literatura

- Bańko, M. (2016). Szyk przymiotników. Pobrane z: <http://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/szyk-przymiotnikow;12630.html> (28.06.2016)
- Borys, T. (red.) (2003). *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*. Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.
- Borys, T. (2005a). Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju oraz konsekwencje wyboru. W: A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Branta.
- Borys, T. (2005b). Zrównoważony rozwój jako przedmiot pomiaru wskaźnikowego. W: T. Borys (red.), *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*. Warszawa–Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.
- Borys, T. (red.) (2010). *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju*. Białystok–Wrocław: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.
- Borys, T. (2011). Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany. *Problemy Ekorozwoju*, 2.
- Borys, T., Czaja, S. (2009). Badania nad zrównoważonym rozwojem w polskich ośrodkach naukowych, W: D. Kiełczewski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.
- Czaja, S. (2011). Nowe kategorie ekonomiczne w teorii zrównoważonego i trwałego rozwoju, W: B. Poskrobko (red.), *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej.
- Brundtland, G.H. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, United Nations, A/42/427.
- Famielec, J. (2014). Rozwój zrównoważony a ordoliberalna koncepcja ładu gospodarczego. W: P. Pysz, A. Grabska, M. Moszyński (red.), *Ład gospodarczy a współczesna ekonomia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Fiedor, B. (2014). Ekologiczny wymiar trwałego rozwoju a koncepcja społecznej gospodarki rynkowej, W: P. Pysz, A. Grabska, M. Moszyński (red.), *Ład gospodarczy a współczesna ekonomia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fiedor, B. (1993). Koncepcja „stałego rozwoju”, *Biblioteczka Ekonomia i Środowisko*, 9.
- Fiedor, B. (1993). Słowo wstępne, *Biblioteczka Ekonomia i Środowisko*, 9.
- Górka, K. (2010a). Kontrowersje terminologiczne w zakresie ekonomiki ochrony środowiska i ekonomii ekologicznej. *Ekonomia i Środowisko*, 2 (38).
- Górka, K. (2010b). Kwestie terminologiczne w ewolucji polityki ekologicznej, W: J. Famielec, M. Kozuch (red.), *Rozwój polityki ekologicznej w Unii Europejskiej i w Polsce*. Kraków: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Górka, K. (2010c). Uwagi recenzenta. W: B. Poskrobko (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju*. Materiały do studiowania. Białystok: Wyższa Szkoła Ekonomiczna.
- Górka, K. (2016). Tendencje rozwoju mezoekonomii w Polsce w wyniku zmian ustrojowych i zmian cywilizacyjnych. Referat na IX Kongres Ekonomistów Polskich pt. Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych. Warszawa 28–29.11.2013 roku, Pobrane z: <http://www.kongres.pte.pl/kongres/do-pobrania.html> (28.06.2016).
- Gudowski, J. (2009). Profesor Ignacy Sachs jako prekursor koncepcji zrównoważonego rozwoju. W: D. Kiełczewski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.
- Harborth, H.J. (1989). *Dauerhafte Entwicklung – Zur Entstehung eines neuen ökologischen Konzepts*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
- Indikatoren für eine zukunftsfähige Entwicklung Hamburgs (1999). Hamburg: Zukunftsrat Hamburg.
- Janikowski, R. (2006). Zrównoważony rozwój jako przedmiot kształcenia ogólnego, W: T. Borys (red.), *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju*. Jelenia Góra–Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.
- Janikowski, R. (2009). Rozwój w późnej nowoczesności. *Problemy Ekorozwoju*, 1.
- Janikowski, R. (2014). Planowanie przestrzenne jako instrument rozwoju sustensywnego. *Biuletyn KPZK PAN*, 254.
- Jankowska-Kłapkowska A. (1997). Założenia scenariuszy ekologicznie zrównoważonego rozwoju gospodarki krajowej. *Biblioteka Ekonomia i Środowisko*, 22.
- Jeżowski, P. (2012). Rozwój zrównoważony i jego nowe wyzwania. *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace*, 2.

- Kistowski, M. (2009). Koncepcja ekorozwoju profesora Stefana Kozłowskiego. W: D. Kiełczewski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.
- Kozłowski, S. (1985). Ekorozwój. *Człowiek a Światopogląd*, 5 (232).
- Kozłowski, S. (1989). Koncepcja ekorozwoju w warunkach Polski. *Nauka Polska*, 6.
- Kozłowski, S. (1994). *Droga do ekorozwoju*. Warszawa: PWN.
- Kozłowski, S. (1996). Czy transformacja polskiej gospodarki zmierza w kierunku rozwoju zrównoważonego, W: *Mechanizmy i uwarunkowania ekorozwoju, I*. Białystok: Wydawnictwo KEiZOŚ Politechniki Białostockiej.
- Kozłowski, S. (1997). *W drodze do ekorozwoju*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Malik, K. (2004). Efektywność zrównoważonego i trwałego rozwoju w wymiarze lokalnym i regionalnym. Opole: Politechnika Opolska.
- Müldner-Nieckowski, P. (2016). *Repliki, czyli odpowiedzi*. Pobrane z: <http://www.lpj.pl/index.php?op=31&id=13> (28.06.2016).
- Papuziński, A. (2013). Aksjologia zrównoważonego rozwoju: próba typologizacji. *Problemy Ekorozwoju, 1*.
- Pawłowski, A. (2008). Rozwój zrównoważony – idea, filozofia, praktyka. *Monografie, 51*. Lublin: Komitet Inżynierii Środowiska PAN.
- Piontek, B. (2002). Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Poskrobko, B. (1989). Ekorozwój jako podstawa aplikacyjnych założeń polityki ekologicznej. W: K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*. Warszawa: PWE.
- Poskrobko, B. (1997). Teoretyczne aspekty ekorozwoju. *Ekonomia i Środowisko, 1* (10).
- Poskrobko B. (red.) (2011). *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.
- Poskrobko, B. (2013). Paradygmat zrównoważonego rozwoju jako wiodący kanon w badaniu nowych obszarów ekonomii. *Ekonomia i Środowisko, 3* (46).
- Sztumski, W. (2008). Refleksja na temat zrównoważonego rozwoju. (Czy zrównoważony rozwój jest fikcją, utopią, iluzją czy oszustwem?). *Problemy Ekorozwoju, 2*.
- Śleszyński, J. (2011). Obrona syntetycznych wskaźników trwałego rozwoju. W: B. Poskrobko (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju w świetle kanonów nauki*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.

Review of the Areas: Environment and Development and Environmental Management (1978). Nairobi: United Nations Environment Programme.

Traktat o Unii Europejskiej, Dz.U. UE 2010, C83.

Umweltgutachten 1994 (1994). Für eine dauerhaft-umweltgerechte Entwicklung. Stuttgart: Verlag Metzler-Poeschel.

Umweltgutachten 1996 (1996). Zur Umsetzung einer dauerhaft-umweltgerechten Entwicklung. Stuttgart: Verlag Metzler-Poeschel.

Zacher, L.W. (2008). Trwały rozwój – utopia czy realna możliwość? *Problemy Ekorozwoju*, 2.

Żylicz, T. (2001). Trwały rozwój jako podstawa polskiej polityki ekologicznej. *Ekonomia i Środowisko*, 1 (18).

Żylicz, T. (2002). Rola nauki w polityce trwałego rozwoju. *Ekonomia i Środowisko*, 2 (22).

Żylicz, T. (2014). *Cena przyrody*. Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.

KAZIMIERZ GÓRKA'S BROWN BEAR, OR THE TERMS ABOUT SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract

The article describes the discussion on naming the idea of *sustainable development*, which takes place in Poland. No consensus on this matter gives a pretext for some skeptics to acknowledge a new development model for the concept dull, vague, only postulate, unscientific. Carefully read the rules of grammar and word- meaning phrases used to determine the Polish equivalent of *sustainable development* leads to the conclusion that the best definition of the term *rozwój trwały*.

Translated by Marcin Łuszczuk

Kody JEL: A20, Q01